

Krzysztof Dziadziuszko

Kazimierz Jankowski (1921-1975),
generał brygady, sędzia WSR w
Gdańsku i Koszalinie, prezes Izby
Wojskowej Sądu Najwyższego

Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944-1989 nr 1(10), 505-510

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Krzysztof Dziadziuszko

Kazimierz Jankowski (1921–1975), generał brygady, sędzia WSR w Gdańsku i Koszalinie, prezes Izby Wojskowej Sądu Najwyższego

Kazimierz Jankowski urodził się 16 sierpnia 1921 r. w Białymstoku jako syn Karola (1881–1931) i Anny (1891–?) z d. Biedroń. Jego ojciec był urzędnikiem w samorządzie terytorialnym (sekretarz sejmiku powiatowego). W roku 1926 młody Jankowski przeniósł się z rodziną do Dąbrowy k. Tarnowa, gdzie w latach 1927–1930 uczęszczał do szkoły podstawowej. Potem Jankowscy zamieszkali w Lublinie. Tam Kazimierz po ukończeniu szkoły powszechnej został przyjęty do Państwowego Gimnazjum im. Stanisława Staszica. W roku 1931 zmarł jego ojciec, który pracował w Funduszu dla Bezrobotnych w Lublinie. Cała rodzina, składająca się wówczas z matki oraz czterech siostr, przeszła na utrzymanie najstarszej siostry z pierwszego małżeństwa matki – Marii Parylak *vel* Paryluk. Dwie siostry i młody Kazimierz korzystali ze świadczeń opieki społecznej jako sieroty. W latach gimnazjalnych Jankowski należał do Związku Harcerstwa Polskiego. Gimnazjum ukończył w roku 1938 i otrzymał świadectwo dojrzałości. Po krótkim okresie pracy w charakterze dietariusza w Izbie Przemysłowo-Handlowej został powołany we wrześniu 1938 r. do odbycia służby wojskowej. Służbę pełnił w 3. Dywizji Sekcji Podchorążych Rezerwy przy 9. pp w Zamościu. Ukończył kurs i otrzymał stopień kaprala podchorążego rezerwy. 30 sierpnia 1939 r. został skierowany do 8. pułku Legionów w Lublinie i jako zastępca dowódcy plutonu moździerzy wziął udział w kampanii wrześniowej, walcząc w okolicach Kielc, Skarżyska i Ilży. W październiku

lub listopadzie wrócił do Lublina. Do marca 1940 r. nie pracował, następnie został zatrudniony jako urzędnik w Izbie Przemysłowo-Handlowej. Pracował tam do 21 lipca 1944 r. W czasie okupacji w latach 1940–1941 był – jak twierdził – „uczestnikiem w pracy podziemnej o charakterze wojskowym”, z której wycofał się „ze względu na posanacyjną orientację organizacji”. Po „wyzwoleniu” Lublina od sierpnia do września 1944 r. pracował w Wydziale Propagandy i Informacji Wojewódzkiej Rady Narodowej. Z końcem września wstąpił do Wojska Polskiego, choć – jak podawał w „przebiegu służby” – od 11 września 1944 do 10 października 1944 r. pracował w Wydziale Sądownictwa Wojennego w Warszawie. Córka Kazimierza Jankowskiego, Jadwiga, mówiła w jednym z wywiadów, że ojciec pracował w tym czasie jako sędzia wojskowy w Puławach i protokołował rozprawy, na których niemal codziennie zapadały wyroki śmierci. W wywiadzie Jadwigi Jankowskiej-Cieślak pojawia się informacja, że podczas pracy w Puławach za pomoc koledze został rzekomo skazany na karę śmierci i przez kilka miesięcy przebywał w więzieniu. Ani w życiorysie, ani w dokumentach dotyczących Kazimierza Jankowskiego nie ma na ten temat ani słowa.

11 października, na podstawie rozkazu nr 010 z 28 września 1944 r., został przeniesiony do Wojskowego Sądu Garnizonowego w Rzeszowie na stanowisko starszego sekretarza. Pracował tam do 6 lipca 1945 r. Od 7 lipca tego roku, na podstawie rozkazu nr 053 z 6 lipca, do 27 lipca 1946 r. pracował w Wojskowym Sądzie Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego w Warszawie. Rozkazem nr 853 z 27 lipca 1946 r. rozpoczął od 28 lipca pracę w Wojskowym Sądzie Rejonowym w Gdańsku na stanowisku asesora, gdzie w takim charakterze pracował do 27 grudnia 1947 r. W tym czasie wstąpił do Polskiej Partii Robotniczej, a po 15 grudnia 1948 r. został członkiem w Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej.

28 grudnia 1947 r. na podstawie rozkazu naczelnego dowódcy WP nr 1383 z 27 grudnia 1947 r. został przeniesiony do Sądu Marynarki Wojennej w Gdyni. Tam przebywał do 22 kwietnia 1951 r. Rozkazem personalnym MON nr 138 mianowano go zastępcą szefa WSR w Gdańsku, płk. Edwarda Rataja (od 23 kwietnia 1951 do 3 czerwca 1952 r.). Szefem Wojskowego Sądu Rejonowego w Koszalinie został na podstawie rozkazu personalnego MON nr 701 od 4 czerwca 1952 do 15 sierpnia 1954 r. – zastępował na tym stanowisku Józefa Waszkiewicza, który miał spytać Jankowskiego, kiedy ten skończył studia. Odpowiedź, że jest dopiero na pierwszym roku prawa (na studium zaocznym) zaskoczyła Waszkiewicza, który po latach wspominał: „Zatkało mnie. Student pierwszego roku, od lat sędzia, a teraz szef sądu. Jak to możliwe? Po prostu trudno uwierzyć. A jednak możliwe”. Zgodnie z rozkazem personalnym MON nr 802 z 16 sierpnia 1954 r. od 16 sierpnia tego roku do 1 czerwca 1956 r. pracował w Sądzie I. Korpusu Zmechanizowanego na stanowisku szefa sądu. Takie same stanowisko zajmował w Sądzie Marynarki Wojennej w Gdyni (na podstawie rozkazu personalnego MON nr 201 z 30 maja 1956 r.), gdzie pracował od 2 czerwca 1956 do 26 sierpnia 1962 r. Na podstawie rozkazu MON nr 0337 z 27 sierpnia 1962 r. od 27 sierpnia tego roku do

6 stycznia 1972 r. pełnił funkcję prezesa Izby Wojskowej Sądu Najwyższego. 6 grudnia 1971 r. rozkazem nr 0275 podpisanym przez ministra obrony narodowej gen. broni Wojciecha Jaruzelskiego i szefa Głównego Zarządu Politycznego gen. dyw. Jana Czapkę Kazimierz Jankowski został zwolniony ze służby. 6 stycznia 1972 r. przeszedł na emeryturę ze względu na zły stan zdrowia (DzU nr 16, poz. 134 i zarządzenie MON nr 45 z 9 września 1972 r., art. 50 ust. 1 pkt. 1 – na podstawie „ustalenia przez Wojskową Komisję Lekarską niezdolności do zawodowej służby wojskowej”).

2 lipca 1958 r. ukończył studia na Wydziale Prawa Studium dla Pracujących. Studiował też w latach 1950–1954 na Uniwersytecie Warszawskim oraz 1956–1958 na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Szef Sądu Marynarki Wojennej w Gdyni, kmdr Piotr Parzeniecki, oceniając jego pracę od 9 stycznia do 30 czerwca 1948 r., pisał: „Pod względem politycznym wyrobiony, pozytywnie ustosunkowany do obecnych przemian ustrojowych. Politycznie pewny, bez zarzutu. [...] Moralnie postawiony wysoko, bardzo ambitny, pogłębia swą wiedzę nie tylko pod względem fachowym, ale i ogólnospołeczno-politycznym. Dobry sędzia. Samodzielnie rozstrzyga zawiślane zagadnienia prawne, wykazuje wnikliwość, zrozumienie zadań służby sprawiedliwości w obecnym ustroju. [...] Ogólna ocena: bardzo dobry”.

Płk Edward Rataj we wniosku o mianowanie kpt. Kazimierza Jankowskiego na stopień majora z 24 maja 1952 r. konkludował: „W ciągu wielu lat pracy wykazał, że jest bardzo pilny i pracowity. Bezwzględnie uczciwy; w pracy sędziowskiej bardzo surowy; realizuje z korzyścią dla służby linię Partii w zakresie represji sądowej”.

24 kwietnia 1952 r. płk Oskar Kaliner, szef Zarządu Sądownictwa Wojskowego, we wniosku o przeniesienie Kazimierza Jankowskiego na inne stanowisko adresowanym do szefa Głównego Zarządu Politycznego WP pisał: „Rozprawy sądowe prowadzi wnikliwie i na odpowiednio wysokim poziomie. W wyrokowaniu stosuje właściwą linię polityki karnej, obiektywny i zrównoważony, zabezpiecza w zupełności klasowy wymiar sprawiedliwości Polski Ludowej”.

W opinii niektórych aresztowanych, którzy byli sądzeni przez Kazimierza Jankowskiego, przeważały wypowiedzi, że był „katem narodu”. Henryk Haponiuk, marynarz Marynarki Wojennej, sądzony w sprawie Polskiej Organizacji Podziemnej „Wolność”, wspominał po latach: „Najgorszy był sędzia kapitan Kazimierz Jankowski. [...] Raz wszedłem do jego gabinetu [Haponiuk pracował w Sądzie Marynarki Wojennej w charakterze sekretarza – K.D.], a on siedział z drugim sędzią – podporucznikiem Celestynem Obstem. Licytowali się, ile od początku roku wydali wyroków śmierci, a ile więzienia. Jeden wyliczył ponad czterysta, a drugi ponad pięćset lat; pierwszy miał cztery wyroki śmierci, a drugi sześć – a była dopiero wiosna. Pili przy tym kawę i jedli cukierki”.

Henryk Haponiuk wspominał ponadto, że sekretarką kpt. Jankowskiego była Julia Sterna, żona Edmunda Sterny, marynarza, który również był sądzony w sprawie Polskiej Organizacji Podziemnej „Wolność”. Sesji przewodniczył kpt. Jankowski i orzekł

karę śmierci, którą wykonano. „Widziałem ją nieraz – mówił Haponiuk – jak płakała po kątach. W sądzie było wiadomo, o co chodzi. Sędzia ją podrywał, ale to nie była kobieta do poderwania. Miała, jak się później okazało, jeszcze jeden powód do łez. Przepisywała na maszynie protokoły posiedzeń sądów, wyroki, sentencje. Wiedziała, jak okrutny jest sędzia Jankowski, jak i za co karze. Musiała też wiedzieć o działalności męża, więc bała się o niego”.

31 listopada 1942 r. Kazimierz Jankowski zawarł związek małżeński z Zofią z d. Olszewską (ur. 1 marca 1920 – zm. 11 października 1992, c. Antoniego; ur. 1886 – zm. 1955, krawiec; i Barbary, ur. 1885 – zm. 1952), która była sekretarzem WSR w Gdańsku od 15 do 17 sierpnia 1946 r. oraz sekretarzem Sądu Marynarki Wojennej od 17 sierpnia 1946 do 14 lutego 1947 r. W roku 1943 urodziło się ich pierwsze dziecko – córka Hanna, która wkrótce zmarła. Kolejne dzieci to: Jakub (ur. 24 maja 1947 r.), Jan (ur. 20 października 1949 r.), Jadwiga (ur. 15 lutego 1951 r.) i Jerzy (ur. 12 czerwca 1955 r.).

Kazimierz Jankowski zmarł 19 marca 1975 r. Córka Jadwiga Jankowska-Cieślak twierdziła w jednym z wywiadów, że zmarł na zawał serca. Plotki głosiły jednak, że popełnił samobójstwo.

Awanse: chorąży – 2 listopada 1944 r., podporucznik – 15 grudnia 1945 r., porucznik – 23 marca 1947 r., kapitan – 22 lipca 1948 r., major – 1 lipca 1952 r., podpułkownik – 6 czerwca 1956 r., pułkownik – 15 września 1961 r., generał brygady – 10 października 1964 r.

Podczas pracy w Wojskowym Sądzie Rejonowym w Gdańsku i Koszalinie oraz Sądzie Marynarki Wojennej orzekał lub był w składzie orzekającym 26 kar śmierci, z których wykonano około połowę. Z jego udziałem orzeczono łączną karę więzienia 293 lata i 4 miesiące. Przewodniczył lub zasiadał w składach sędziowskich w następujących procesach, w których orzeczone zostały wyroki śmierci:

- 31 października 1946 r.: Henryk Ernst, Jan Drelich, Zenon Jagła oraz Stanisław Kulik *vel* Jan Wirski „Tarzan” – skazani na karę śmierci. W trzech przypadkach wyroki wykonano. Karę Zenona Jagły zamieniono na 15 lat więzienia. Dwie osoby skazano na 15 lat więzienia, jedną na 10 lat więzienia, trzy na 5 lat więzienia, a jedną uniewinniono.
- 11 lipca 1946 r. jako asesor był w składzie orzekającym karę śmierci dla Feliksa Selmanowicza „Zagończyka”, żołnierza 5. Brygady Wileńskiej Armii Krajowej pod dowództwem mjr. Zygmunta Szendzielarza „Łupaszki”. Wyrok wykonano 28 sierpnia 1946 r.
- 13 września 1946 r. Tadeusz Mańkowski oraz Stefan Pączkowski za działalność w Zrzeszeniu „Wolność i Niezawisłość” skazani zostali na karę śmierci przez skład sędziowski, w którym zasiadał Kazimierz Jankowski. Wyroki wykonano.
- 30 grudnia 1946 r. Klemens Stefański za przynależność do oddziału WiN Stanisława Kulika „Tarzana” został skazany przez skład sędziowski, w którym Jankowski był asesorem, na karę śmierci. Wyrok został później zamieniony na 15 lat więzienia.

- 12 stycznia 1948 r. za przynależność do Narodowych Sił Zbrojnych skazał Ryszarda Łopacińskiego na karę śmierci, później zamienioną na 15 lat więzienia.
- 4 grudnia 1948 r., będąc w składzie orzekającym, skazał Józefa Preussa za zniszczenie mienia państwowego na karę śmierci (wyrok nieprawdziwy). Wyrok zamieniono później na 15 lat więzienia.
- 4 grudnia 1948 r. skład sędziowski z Jankowskim jako ławnikiem skazał Ottomara Zielkego, administratora zespołu majątków państwowych Zielenice, za współpracę z 5. Wileńską Brygadą AK na karę śmierci. Wyrok wykonano.
- 29 września 1949 r. jako przewodniczący SMW skazał Romana Kamińskiego na karę śmierci (brak danych).
- 21 listopada 1949 r. WSR w Warszawie pod przewodnictwem Jankowskiego skazał Władysława Stępnowskiego na karę śmierci (brak danych, Sr. 1698/49).
- 25 kwietnia 1950 r. skazał przed SMW na karę śmierci Władysława Pacholczyka (brak danych, Sm. 32/50).
- 20 maja 1950 r. SMW pod przewodnictwem Jankowskiego skazał na karę śmierci Michała Cytlaka (brak danych, RW 736/47).
- 26 lipca 1950 r. skazał przed SMW na karę śmierci Herberta Imberę i Stefana Gajewskiego (brak danych, Sm. 80).
- 30 czerwca 1951 r. jako przewodniczący skazał Roberta Sokołowskiego na karę śmierci za przynależność do organizacji „Katolicki Uniwersytet Lubelski”. Wyrok zamieniony został później na dożywotnie więzienie.
- 28 sierpnia 1951 r. jako przewodniczący skazał na karę śmierci Zygmunta Szlasa za nielegalne posiadanie broni i za zabójstwo. Karę tę zamieniono później na 15 lat więzienia.
- 24 kwietnia 1952 r., będąc przewodniczącym składu sędziowskiego, orzekł kary śmierci dla Bolesława Tarnowskiego (wyrok wykonano 26 września 1952 r.), Jana Chołuja (wyrok wykonano 26 września 1952 r.), Zygmunta Izdebskiego (wyrok wykonano 26 września 1952 r.), Tadeusza Rakowskiego (zamieniono na dożywotnie więzienie), Bogusława Janiszewskiego (zamieniono na dożywotnie więzienie), Tadeusza Matłosa (zamieniono na dożywotnie więzienie) – za przynależność do Polskiej Organizacji Podziemnej „Wolność”.
- 6 czerwca 1952 r. jako przewodniczący składu sędziowskiego skazał na karę śmierci Stefana Półrula (wyrok wykonano 9 kwietnia 1953 r.) i Edmunda Sterne (wyrok wykonano 21 listopada 1952 r.).
- 29 czerwca 1953 r. jako szef WSR w Koszalinie i przewodniczący składu sędziowskiego orzekł karę śmierci dla Józefa Piękniewskiego (wyrok zamieniono później na 15 lat więzienia), Stanisława Piekarskiego (wyrok został zamieniony na dożywotnie więzienie), Ryszarda Procajło (wyrok zamieniono na 15 lat więzienia) – za przynależność do organizacji „Polskie Podziemne Siły Zbrojne”, działające w Kępnie, woj. poznańskie (Sr. 72/53).

Biogramy

- 30 czerwca 1953 r., będąc szefem WSR w Koszalinie i przewodniczącym składu sędziowskiego, skazał na śmierć Mieczysława Rabczanę, Czesława Rzeźnickiego i Jana Tatucha (brak danych o przyczynach skazania oraz dalszych losach, Sr. 71/53).
- 28 maja 1954 r. jako szef WSR w Koszalinie i przewodniczący składu sędziowskiego skazał na śmierć Józefa Gryszuna (brak danych o przyczynach skazania oraz dalszych losach, Sr. 58/54).

Źródła: Centralne Archiwum Wojskowe, TAP, 1642/79/194, Akta osobowe Kazimierza Jankowskiego., k. 6, 37–39, 47, 49, 52, 54, 56, 71, 80, 85–86; AIPN, 2174/5211, Teczka akt personalnych Kazimierza Jankowskiego; Wybór ważniejszych spraw z udziałem Kazimierza Jankowskiego: AIPN Gd, 112/79, t. 1, *ibidem*, 112/79, t. 2, cz. 1; AIPN Gd, 112/79, t. 2, cz. 2; AIPN Gd, 146/96; AIPN Gd, 146/97; AIPN Gd, 146/98; AIPN Gd, 284/333; AIPN Gd, 252/34; AIPN Gd, 207/163; AIPN Gd, 234/108, t. 1–2; AIPN Gd, 252/20; AIPN Gd, 252/20; AIPN Gd, 252/20, t. 4–10; AIPN Gd, 425/28, t. 1; AIPN Gd, 425/29; AIPN Gd, 425/29, t. 2; AIPN Gd, 425/30; AIPN Gd, 425/31; AIPN Gd, 425/32; AIPN Gd, 425/43; AIPN Gd, 425/44; AIPN Gd, 425/45; AIPN Gd, 538/426; AIPN Gd, 013/28; AIPN Gd, 013/42; AIPN Gd, 013/55; AIPN Gd, 0120/55, t. 1; AIPN Gd, 0120/55, t. 2; AIPN Gd, 0120/56, t. 1; AIPN Gd, 0120/56, t. 2; AIPN Gd, 538/453; AIPN Gd, 538/454; AIPN Gd, 538/455; AIPN Gd, 538/458; AIPN Gd, 0120/103; AIPN Gd, 0120/104; AIPN Gd, 146/12; AIPN Gd, 267/12; AIPN Ra 2/190, List H. Haponiuka do autora z 11 I 2011 r. (w zbiorach autora); *Bez szminki. Z Jadwigą Jankowską-Cieślak rozmawia Magdalena Grochowska*, „Gazeta Wyborcza”, 24 IV 1999; D. Burczyk, *Metody opracowania i rekonstrukcji zespołu archiwalnego: Wojskowy Sąd Rejonowy w Gdańsku (1946–1955)*, „Przegląd Archiwalny IPN” 2010, t. 3; *idem*, *Wojskowy Sąd Rejonowy w Gdańsku (1946–1955)*, Gdańsk 2012, s. 43, 95, 97–99, 113, 152, 156, 163, 166, 167, 170, 173, 176, 177, 180, 181, 184, 197, 199, 218, 219, 223, 238, 239, 242, 243, 245–249, 280, 284, 285, 345, 356–358, 360–362, 366–368, 371, 372, 374, 377, 381–383, 386, 390, 410; B. Rusinek, Z. Szczurek, *Konspiracyjne organizacje niepodległościowe działające na Pomorzu Gdańskim w latach 1945–1955. W świetle akt byłego Wojskowego Sądu Rejonowego w Gdańsku*, Gdańsk 1994, s. 31, 37, 41, 66, 121, 138, 139, 140, 143, 145, 149, 158, 204; W. Kowalski, *Dwie strony krat. Z historii więzienia w Gdańsku*, Gdańsk 2003, s. 111–112; T. Maciejewski, *Sąd Marynarki Wojennej w Gdyni w latach 1945–1956* [w:] *System represji stalinowskich w Polsce 1944–1956. Represje w Marynarce Wojennej*, red. I. Hałagida, Gdańsk 2003, s. 92, 95, 97; B. Rusinek, Z. Szczurek, *Konspiracja niepodległościowa w Gdyni w latach 1945–1956*, Sopot 2007, s. 81–104, 113–122, 127–132, 153–170, 189–193, 198–204, 186–189; *Skazani na karę śmierci przez Wojskowe Sądy Rejonowe w Bydgoszczy, Gdańsku i Koszalinie (1946–1955)*, red. D. Burczyk, I. Hałagida, A. Paczoska-Hauke, Gdańsk 2009, s. 88–91, 95, 96, 98, 99, 101, 102, 105–108, 110, 111.